

Gospodarka leśna a oczekiwania osób uprawiających wybrane rodzaje turystyki kwalifikowanej na terenach leśnych

Marcin Piszczek, Anna Janusz, Maria Kuc

Abstrakt. Celem opracowania było określenie działań, które: są, mogą i powinny być realizowane w ramach prowadzonej gospodarki leśnej dla realizacji oczekiwań turystów uprawiających różne rodzaje turystyki i rekreacji kwalifikowanej na terenie lasu. Przedstawiono potrzeby turystów uprawiających: łowiectwo, birdwatching, fotografię przyrodniczą, survival, paintball, airsoft i jazdę konną. Wybrane do analizy rodzaje turystyki i rekreacji cechuje stosunkowo niewielka uciążliwość dla środowiska leśnego, która została poddana ocenie. W pracy przedstawiono potencjalne działania podejmowane w ramach szeroko rozumianej gospodarki leśnej, pozwalające na podniesienie atrakcyjności lasu dla omawianych rodzajów turystyki kwalifikowanej. Stwierdzono, że prowadzone przez leśników prace gospodarcze podnosiły i nadal mogą zwiększać atrakcyjność lasu jako miejsca uprawiania analizowanych rodzajów turystyki i rekreacji. Na ogół konflikt interesów osób je uprawiających i gospodarzy lasu jest niewielki, a jego rozwiązywanie pozwala na propagowanie aktywnego spędzania czasu na łonie przyrody, rozwoju analizowanych rodzajów turystyki oraz jednoczesne promowanie lasu i leśnictwa, dzięki któremu wzrastają walory turystyczne środowiska leśnego.

Słowa kluczowe: gospodarka leśna, turystyka kwalifikowana, rekreacja

Abstract. Forestry and the expectations of people practicing selected types of qualified tourism in forest areas. The aim of the study was to determine the actions that: are, can and should be implemented as part of forest management for meeting the expectations of tourists engaged in various types of qualified tourism and recreation in the forest. The paper presents the needs of tourists practicing hunting, birdwatching, nature photography, survival, paintball, airsoft and horseback riding. Selected for the analysis, the types of tourism and recreation have a relatively small impact on the environment of the forest, which was assessed. The paper presents the potential actions under the forest management, allowing the forest to increase the attractiveness of these types of adventure tourism. It was found that the economic works carried out by foresters raised and still may increase the attractiveness of the forest as a place for tourism and recreation. In general, the conflict of interest of those practicing them and the forest hosts is small, and its resolution allows for the promotion of active leisure in nature, the development of analyzed types of tourism and the simultaneous promotion of forest and forestry, so that increasing are the the tourist attractions of the forest environment.

Keywords: forest management, qualified tourism, recreation

Wstęp

Wraz ze wzrostem zamożności oraz poziomu wykształcenia społeczeństwa zwiększa się zainteresowanie turystyką kwalifikowaną, tj. taką, która wymaga od uprawiających ją osób posiadania określonych kwalifikacji, ewaluacji osiągnięć lub uzyskiwania stopni/uprawnień (Łobożewicz 1983, Gaworecki 2010). Istnieje wiele rodzajów turystyki kwalifikowanej, które są realizowane na terenie lasu, stanowiącego integralny lub nawet nieodzowny element scenarii tych form aktywności. Można do nich zaliczyć m. in.: myślistwo, birdwatching, fotografię przyrodniczą, survival, paintball, airsoft, jazdę konną. Osoby praktykujące te pasje generują określone oczekiwania wobec lasu i jednocześnie ich działania nie pozostają obojętne dla tego ekosystemu.

Człowiek od wieków prowadził gospodarkę leśną, która zmierzała do uczynienia lasu optymalnie użytecznym (Marszałek, Podgórski 1978). W związku z ewolucją oczekiwań społecznych, skutkujących wzrostem znaczenia pozaprodukcyjnych funkcji lasu, do których zaliczana jest rekreacja, działania podejmowane przez leśników powinny zmierzać do przystosowania lasu – bez szkody dla środowiska naturalnego – dla potrzeb różnych rodzajów turystyki kwalifikowanej. Należy mieć na względzie zarówno dobro ekosystemu leśnego jak i użytkowników las turystów. Zatem działania podejmowane w ramach prowadzonej gospodarki leśnej powinny odpowiadać potrzebom użytkowników, ograniczając jednocześnie do minimum ich negatywny wpływ na środowisko.

Celem opracowania jest określenie działań, które są, mogą i powinny być realizowane w ramach prowadzonej gospodarki leśnej dla realizacji oczekiwań turystów uprawiających wybrane rodzaje turystyki kwalifikowanej (łowiectwo, birdwatching, fotografię przyrodniczą, survival, paintball, airsoft, jazdę konną) na terenie lasu.

Oczekiwania turystów i możliwość ich realizacji

Myśliwi

Oczekiwania myśliwych dotyczą szczególnie jakości i ilości zwierzyny łownej. Oba elementy są z sobą powiązane, bowiem na ogół w licznych populacjach mamy do czynienia z lepszą jakością osobniczą. Z pewnością najbardziej pożądana przez osoby polujące jest zwierzyna gruba, a szczególnie jelenie, sarny i dziki. Duża liczebność tych zwierząt wpływa niekorzystnie na stan lasu poprzez znaczne szkody wyrządzane przez nie w środowisku leśnym, a zwłaszcza w uprawach i młodnikach.

Do wykonywania polowania przydatne są urządzenia łowieckie, takie jak ambony, czatownie. Są one zwykle budowane na obrzeżu lasu. Z kolei wewnątrz kompleksów leśnych umiejscawiane są pańniki oraz poletka żerowe. Wykonywanie polowania z podchodu wymaga cichego podejścia do zwierzyny, zatem myśliwi przygotowują ścieżki pochodowe w miejscach bytowania zwierzyny. W okresie zimowym zwierzyna wymaga dokarmiania. Myśliwi dowożą karmę do pańników i miejsc jej wykładania.

Ważną jest także możliwość organizowania polowań zbiorowych. Towarzyszą im zwykle ceremoniały, wynikające z tradycji myśliwskiej, takie jak sygnały, pokot, wspólne spotkanie i biesiadowanie w pobliżu miejsca polowania. Dla komfortowej realizacji tych działań przydatne są wiaty wyposażone w stoły, ławki oraz miejsca do rozpalania ognisk.

Birdwatching i fotografia przyrodnicza

Turyści przybywający do lasu w celu obserwacji zwierząt i ich fotografowania oczekują na spotkanie interesujących elementów fauny i flory. Przydatne mogą być dla nich urządzenia łowieckie, takie jak ambony czy czatownie. Mogą także wykorzystywać wieże widokowe oraz dostrzegalnie przeciwpożarowe (w przypadku zorganizowanych grup, w porozumieniu z nadleśniczym). Najważniejszym jednak czynnikiem jest bogactwo gatunkowe odwiedzanego obszaru. Sprzyja jej gospodarka leśna bliska naturze, stosowanie półnaturalnej hodowli lasu, zwiększanie bioróżnorodności oraz tworzenie biotopów do występowania rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Ważna jest także czynna i konserwatorska ochrona gatunków ginących i zagrożonych wyginaniem.

Survival, paintball i airsoft

Dla osób uprawiających te formy rekreacji las jest tłem oraz scenerią realizowanej gry. Oczekują oni aby był wyzwaniem, poprzez tworzenie przeszkód, kreację trudności, czy wręcz niedostępności. Należy zatem pozostawić w lesie naturalne przeszkody np. w postaci ściętych drzew i gałęzi. Ważne jest także wprowadzanie i pielęgnowanie podszytów, które w naturalny sposób uatrakcyjniają las. Pożądaną atrakcją są drzewa wyrwione przez wiatr, złamane, uszkodzone przez wyładowania atmosferyczne, kępy odnowień naturalnych lub podsadzeń, itp.

Turystyka i rekreacja konna

Las jest bardzo atrakcyjnym miejscem do uprawiania turystyki konnej. Jest przestrzenią publiczną, w której jest stosunkowo mało ograniczeń formalno-prawnych (np. w porównaniu z drogami publicznymi), daje możliwość obcowania z naturą i w naturalny sposób jest dosyć dobrze przygotowany do uprawiania tej formy aktywności. Na terenie PGL LP przebiega około 3000 km szlaków konnych, zlokalizowanych w około 100 nadleśnictwach. Ich długość waha się od kilku do kilkuset kilometrów, a średnia wynosi 30 km. Szlaki dłuższe niż 100 km przebiegają przez kilka nadleśnictw i zawierają w sobie również drogi publiczne. Niemal 1/3 szlaków nie jest w ogóle oznakowana, a 1/5 nie posiada nazwy. Tylko 1/3 szlaków jest oznakowana wg standardu PTTK, a pozostałe mają oryginalne oznakowanie nadane przez twórców (Chodkiewicz, Drabek 2009).

Ważne jest, aby wyznaczone szlaki spełniały odpowiednie wymagania oraz były właściwie przygotowane. Powinny zatem być przede wszystkim przyjazne dla końskich kopyt. Należy zadbać o ich właściwie oznakowanie, najlepiej zgodnie ze standardem PTTK jak również wyposażenie w infrastrukturę niezbędną do karmienia, pojenia i odpoczynku koni oraz jeźdźców.

Ocena wpływu wybranych rodzajów turystyki kwalifikowanej na las i gospodarkę leśną

Wpływ analizowanych form turystyki i rekreacji na środowisko leśne jest zróżnicowany. Najmniej uciążliwi są miłośnicy obserwacji przyrody i jej fotografowania. Na ogół nie niszczą elementów środowiska przyrodniczego, nie płoszą zwierząt i starają się, aby ich obecność nie zakłóciła jego naturalnego rytmu. Dążą do stania się częścią odwiedzanego obszaru leśnego.

Amatorzy survivalu, paintball'a i airsoftu mogą powodować uszkodzenia i niszczenie roślinności szczególnie w młodszych drzewostanach oraz w podszytach i odnowieniach naturalnych w starszych drzewostanach. Ich nieraz głośnie zachowanie może płoszyć zwierzęta. Z tego względu, należy wyznaczyć miejsca do uprawiania tych form rekreacji. Ponieważ straty powodowane przez tę grupę mogą być znaczne oraz mogą obniżać wartości gospodarczą

drzewostanów, świadczenia te powinny być skomercjalizowane i należy pobierać opłaty od podmiotów organizujących te formy rekreacji lub od uczestniczących w nich osób.

Turyści konni poruszają się na ogół po wyznaczonych szlakach, jednak należy pamiętać, że konie pozostawiają ekskrementy wprowadzając do lasu specyficzną mikroflorę oraz mogą płoszyć inne zwierzęta. Jeżeli ma miejsce zbaczanie ze szlaku, występuje w takich miejscach kompaktacja gleby, zubożająca naturalną florę, utrudniająca odnawianie lasu i wzrost drzew. Mogą także stanowić utrudnienie podczas wywozu drewna z lasu. Natomiast podczas zrywki oraz myślowania drewna na składnicach przy drogach wywozowych ruch konny będzie zabroniony, co może powodować konflikty pomiędzy turystami a wykonawcami tych prac i leśnikami. Może także występować kolizja pomiędzy turystyką konną i pieszą

Najistotniejszym wpływem odznaczają się myśliwi, którzy zabijają zwierzęta łowne. Jednocześnie płoszą, szczególnie podczas polowań zbiorowych, inne gatunki fauny. Podczas polowań zbiorowych z naganką, w trakcie pędzeń może dochodzić do uszkodzeń młodych drzew, podrostów, odnowień i podszytów. Urządzenia łowieckie mogą przeszkadzać w wykonywaniu takich prac gospodarczych jak: ścinka i zrywka drewna, czyszczenia i trzebież, czy wykaszanie upraw.

Zwierzyna łowna, zwłaszcza gruba żerując powoduje znaczne szkody w gospodarstwie leśnym. Szczególnie zjawisko to jest widoczne w uprawach, które są zgryzane. Jeleniowate, w skrajnych przypadkach eliminują z uprawy wybrane gatunki domieszkowe, zubożając bioróżnorodność przyszłego drzewostanu oraz obniżając jego wartość w wieku rębności. Jedyną skuteczną formą przeciwdziałania temu zjawisku jest grodzenie upraw. Można także stosować zabezpieczenie repelentami, pakułowanie oraz palikowanie. Jednak są one mało skuteczne. Wszystkie wymienione działania mające na celu ograniczenie szkód powodowanych przez zwierzynę generują dodatkowe nakłady gospodarstwa leśnego na ochronę lasu, które nie są rekompensowane przez myśliwych. Ponadto zwierzyna gruba powoduje także szkody poprzez spalowanie oraz czemchanie, którym trudno przeciwdziałać. Mają one lokalnie odczuwalne znaczenie gospodarcze, poprzez: uszkodzenie drzew, pogorszenie stanu sanitarnego lasu oraz redukcję jakości technicznej i wartości pozyskiwanego drewna. Gospodarstwo leśne ponosi zatem w ich wyniku wymierne straty.

Działania gospodarcze w leśnictwie dostosowujące las do potrzeb turystów oraz redukujące ich negatywny wpływ na środowisko leśne

Działania podejmowane w ramach prowadzonej gospodarki leśnej mogą zwiększyć atrakcyjność terenów leśnych dla omawianych form turystyki i rekreacji oraz zredukować ich negatywne oddziaływanie na środowisko.

Zwiększanie atrakcyjności lasu dla amatorów obserwacji przyrodniczej oraz osób fotografujących dokonuje się przez prowadzenie gospodarki leśnej wykorzystującej pół naturalną hodowlę lasu. Należy zrezygnować ze zrębów zupełnych. Pozyskiwać drewno na niewielkich powierzchniach. Dążyć do zróżnicowania składu gatunkowego, m in. poprzez wprowadzanie podszytów, wykorzystanie zróżnicowania mikrosiedlisk, pozostawianie drewna martwego, wykrotów oraz miejsc silnie uwilgotnionych. Konieczne jest także zapewnienie właściwych biotopów dla rzadkich gatunków zwierząt i roślin.

Taki las będzie także interesującą scenerią dla osób uprawiających survival, paintball i airsoft. Szczególnie ważne z ich punktu widzenia jest pozostawienie naturalnych przeszkód,

duże zwarcie oraz obecność podszytów i roślinności zielnej. Ze względu na możliwość generowania szkód celowe wydaje się wyznaczenie miejsc do uprawiania tych form rekreacji, które będzie wyróżniała znaczna atrakcyjność i jednocześnie będą niezbyt cenne przyrodniczo oraz gospodarczo.

Ponieważ obserwowany jest stały wzrost zainteresowania miłośników jazdy konnej jej uprawianiem na terenach leśnych, czego dowodem jest rosnąca liczba nowo wyznaczanych szlaków, należy się spodziewać wzrostu oddziaływania turystyki konnej na środowisko leśne. Aby zminimalizować negatywne skutki obecności konnych turystów w leśnie należy skanalizować ich ruch, wyznaczając szlaki w taki sposób, aby ograniczyć ich negatywny wpływ na gospodarkę leśną (zgodnie z art. 29, pkt 1a ustawy o lasach). Nie powinny one utrudniać transportu, zrywki i składowania drewna oraz kolidować z innymi działaniami gospodarczymi (Kucina W. 2006). Gospodarstwo leśne powinno zadbać, aby szlaki konne były wyposażone w pełną infrastrukturę. Ważne jest także aby przebiegały przez tereny atrakcyjne krajobrazowo i przyrodniczo. Zatem w kształtowaniu lasu można również przyjąć jako zasadę pół naturalny kierunek hodowli lasu.

Najtrudniejsze wyzwanie dla gospodarki leśnej stanowią myśliwi. Trudno jest skanalizować ich aktywność, ponieważ gospodarka łowiecka musi być prowadzona wszędzie tam, gdzie występuje zwierzyna łowna. Istnieje poważny konflikt pomiędzy gospodarką leśną i łowiecką. Należy dążyć do jego złagodzenia poprzez grodzenie upraw, które są szczególnie narażone na uszkodzenia powodowane żerowaniem zwierzyny. Można także tworzyć przeszkody dla zwierzyny. Oba te rozwiązania, niestety, utrudniają wykonywanie polowania. Ważnym jest także porozumienie z myśliwymi i utrzymywanie liczebności populacji zwierząt łownych na poziomie bezpiecznym dla gospodarki leśnej.

Należy także pamiętać o przygotowaniu uniwersalnej infrastruktury turystycznej, do której zalicza się: drogi dojazdowe, parkingi, miejsca postoju i odpoczynku, miejsca biwakowania, miejsca noclegowe i usługi gastronomiczne. Część z tych elementów powinna być tworzona przez podmioty niezwiązane z leśnictwem (baza noclegowa i gastronomiczna), jednak ich obecność jest niezbędna do satysfakcji turystów.

Podsumowanie

Działania podejmowane w ramach prowadzonej gospodarki leśnej mogą w znacznym stopniu zwiększyć i uwydatnić atrakcyjność terenów leśnych dla uprawiania omawianych form turystyki i rekreacji. Należy jednak pamiętać, że odwiedzający las turyści są w nim gośćmi i powinni przestrzegać panujących w nim zasad. Należy zatem zadbać, nie tylko o to, by las był przygotowany na przyjęcie odwiedzających osób ale także aby turyści byli odpowiednio przygotowani do korzystania z niego. Ważne jest wobec tego promowanie właściwych postaw turystów, poprzez edukację (tablice informacyjne, ulotki, lekcje dla dzieci).

Należy także podkreślić, że wypełnianie przez las funkcji rekreacyjnych koliduje z realizacją funkcji produkcji drewna i utrudnia realizację pozostałych funkcji gospodarczych. Trudno zatem zgodzić się z tezą, że funkcje turystyczne i gospodarcze są w pełni komplementarne. Lacaze (2000) stwierdził, że występuje sprzeczność między realizacją funkcji produkcji drewna, a świadczeniami turystycznymi i krajobrazowymi. Aktywność turystów, powoduje szkody w środowisku leśnym, co przekłada się na wymierne i niewymierne straty gospodarstwa leśnego wynikające z konieczności ponoszenia dodatkowych kosztów, zwłaszcza na ochronę lasu. Innym negatywnym skutkiem jest obniżenie ilości i wartości pozyskiwanego drewna.

Wielofunkcyjne gospodarstwo leśne coraz większy nacisk kładzie na realizację publicznych funkcji lasu, w skład których wchodzi funkcje: turystyczna i rekreacyjna. Jednak działania te nie redukują funkcji gospodarczych, a szczególnie produkcyjnej. Model wielofunkcyjnej gospodarki leśnej służy także maksymalizacji korzyści społecznych, szczególnie dla ludności wiejskiej, uwzględniających wielostronny charakter powiązań lasów i gospodarki leśnej z otoczeniem ekonomicznym i społecznym (Płotkowski, Zając 2004). Zatem agroturystyka bazująca na turystycznej atrakcyjności lasu jest ważnym źródłem dochodów ludności w terenach słabo zurbanizowanych. Nie wydaje się możliwym aby nawet w mikroskali uczynić priorytetem gospodarki leśnej kształtowanie funkcji turystycznych, czy szerzej społecznych lasu.

Literatura

- Chodkiewicz K., Drabek E. 2009. Organizacja szlaków konnych i animacja rekreacji jeździeckiej jako elementy promocji Lasów Państwowych SiM CEPL r.11, z. 4(23).
- Gaworecki W.W. 2010. Turystyka PWE. Warszawa.
- Kucina W. 2006. Turystyka konna w nadleśnictwie. Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy Lasów Państwowych, Bedoń.
- Lacaze J.F. 2000. Fores management fo recreation and conservation: new challenges. Forestry, Vol. 73. No. 2.
- Łobożewicz T. 1983. Turystyka kwalifikowana. Wyd. PTTK Kraj. Warszawa.
- Marszałek., Podgórski M.1978. Zarys ekonomiki leśnictwa. PWRiL. Warszawa.
- Płotkowski L., Zając S. 2004. Opracowanie modelu wielofunkcyjnej gospodarki leśnej w regionie rolniczym, Instytut Badawczy Leśnictwa. Zakład Ekonomiki i Polityki Leśnej. Warszawa.
- Ustawa o lasach z dnia 28.09. 1991,Dz.U z 1991 roku, nr 101, poz. 444 z późniejszymi zmianami.

Marcin Piszczek, Anna Janusz, Maria Kuc

Katedra Szczegółowej Hodowli Lasu,

Wydział Leśny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

rpiszcz@cyf-kr.edu.pl, a.janusz@urkrakow.pl, fotografia.kucmaria@gmail.com